

ΑΘΕΙΜΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΥ ΕΙΣ -ΟΥΣΑ

Βιβλιοδημία Γεωρ. Δ. Κανδύκωτος
Κάως

Διδακτικόν-διηρησιγράφον
ἐξ ἀρχαιογραφίας τοῦ Πάριου.

Παράστασις 27-7-1949

~~Γεωργίου Κανδύκου~~
Κάως

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΥ ΕΙΣ -ΟΥΣΑ

ΑΝΑΤΥΠΟΝ

ΣΕΛ. 154 - 157

Περὶ τοῦ παρατατικοῦ εἰς -οῦσα,

ὑπὸ

Ἀνθίμου Α. Παπαδοπούλου.

Ἐνεκοινώθη ὑπὸ κ. Ἰωάννου Καλιτσουνάκι.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ὁ παρατατικὸς εἰς -οῦσα τῶν περισπωμένων ρημάτων εἶναι νὰ γενικευθῆ. Τοῦλάχιστον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ λοιπὰ μεγάλα κέντρα τὸ *μαποῦσα, μειροῦσα, χρωσιοῦσα* κττ. εἶναι πλέον κοινά, τὸ δὲ *ἀγάπαγα, μέτραγα, ρώσταγα* προσκρούουν εἰς τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων.

Περὶ τῆς καταλήξεως ταύτης ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις λέγει τὰ ἐξῆς: «Ἐπλάσθη τῆς καταλήξεως -σαν τοῦ τρίτου πληθυντικοῦ προσώπου τοῦ ἐνεργητικοῦ πρώτου ὀρίστου ὄλον σύστημα παρατατικοῦ εἰς -οῦσαν -οῦσετε -οῦσαμεν καὶ περαιτέρω οῦσα -οῦσεσ -οῦσε»¹.

¹ Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Πανεπιστημίου, 7, 1910-11, σ. 52.

Ἡ ὀρθὴ αὐτὴ γνώμη τοῦ διδασκάλου μου ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ ἐρευνήσω τὸ ζήτημα λεπτομερέστερον καὶ νὰ καταλήξω εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀναλογικῆς γενέσεως τοῦ παρατατικοῦ τούτου.

Ἡ κατάληξις τοῦ γ' πληθ. προσώπου εἰς -οῦσαν ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα. Οὕτω λέγεται: «ἐπολεμοῦσαν . . . μετὰ Ἰσραὴλ» (Κριτ. 11, 5 κῶδ. Α), «πᾶς ὁ λαὸς ὁ μετὰ Ἰωάβ ἐννοοῦσαν καταβαλεῖν τὸ τεῖχος» (Α' Βασιλ. 20, 15), «ἐταπεινοῦσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν» (Ἰουδ. 4, 9), «οὐκέτι ἐθεωροῦσαν αὐτήν» (Ἰουδ. 10, 10 κῶδ. Α), «ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολοῦσαν» (Ψαλμ. 5, 10 καὶ 13, κῶδ. ΒS), «ἐποιοῦσαν πότον» (Ἰωβ 1, 4), «ὄμοδομοῦσαν» (Νεεμ. 4, 18), «ἐκαστοὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἠνομοῦσαν» (Ἰεζεκ. 22, 11) καὶ «παρετηροῦσαν φιλοτίμως καθ' ἡμέραν ὄραν αὐτήν» (Δαν. 1, 12).

Ὡς ἕκαστος βλέπει ἡ μεταβολὴ ἤρχισεν ἀπὸ τὰ εἰς -έω καὶ -όω ρήματα λήγοντα εἰς τὸ γ' πληθ. πρόσωπον εἰς -ουν. Τοῦτο ἀναλογικῶς πρὸς τὸ ἐποίησαν ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἐποιοῦσαν καὶ ὅχι ἀμέσως ἐποιοῦσαν. Δηλαδὴ δὲν ἦτο φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον νὰ γίνῃ ἀμέσως μαζὶ μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς καταλήξεως διὰ τοῦ -σαν καὶ ἡ τοῦ τόνου μετακινήσις. Ὡστε ἀνάγκη πᾶσα ἡ πρώτη κατάληξις τοῦ μεταπεπλασμένου γ' πληθ. προσώπου ἔπρεπε νὰ εἶναι -οῦσαν.

Ἄν καὶ ἤμην πεπεισμένος περὶ τοῦ τύπου ἐποιοῦσαν ὡς προβαθμίδος τοῦ ἐποιοῦσαν καὶ ἔπρεπε νὰ εἶμαι κατὰ τοὺς νόμους τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, ἐν τούτοις «ἠρεῦνσα τὰς γραφὰς» μήπως ἦτο δυνατόν καὶ ἐκ τῶν κειμένων νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ. Πράγματι δὲ εὔρον εἰς τοὺς Μακκαβαίους (14, 36 κῶδ. Α) τὸ διδακτικὸν χωρίον «ἐποιοῦσαν πληγὴν μεγάλην».

Λοιπὸν τὸ ἐποιοῦσαν τοῦτο λαμβάνοντες ὡς βᾶσιν πιστεύομεν ὅτι κατὰ τὴν ἀντεστραμμένην σειρὰν τοῦ ἀόριστου ἐποίησαν-ἐποιήσατε-ἐποίησαμεν ἐλέχθη καὶ εἰς τὸν παρατατικὸν ἐποιοῦσαν-ἐποιοῦσατε-ἐποιοῦσαμεν, βραδύτερον δὲ κατ' ἀντίστροφον ἀναλογικὴν ἐπίδρασιν τοῦ α' καὶ β' προσώπου μετεκινήθη ὁ τόνος τοῦ γ' πληθ. ἀπὸ τὴν προπαραλήγουσαν εἰς τὴν παραλήγουσαν. Οὕτω δὲ ἔχομεν τοὺς ἐξωμαλισμικοὺς τύπους τοῦ πληθυντικοῦ ἐποιοῦσαμεν-ἐποιοῦσατε-ἐποιοῦσαν. Τοιοῦτοι τονικοὶ ἐξωμαλισμοὶ εἶναι συνήθεις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, πρβλ. ἀγαπήσανε, γράψανε, φάγανε ἐκ τῶν τύπων ἀγαπήσαν, γράψαν, φάγαν, εἰς τοὺς ὁποίους ἔγινε ὁ καταβιβασμὸς τοῦ τόνου κατὰ τὰ ἄλλα πρόσωπα ἀγαπήσαμε-ἀγαπήσατε, γράψαμε-γράψατε κλπ. Μετὰ τὸν πληθυντικὸν συνετελέσθη καὶ ἡ τοῦ ἐνικοῦ μεταβολή. Ἦτοι κατὰ τὸ ἐποιοῦσαν ἐλέχθη καὶ τὸ α' πρόσωπον ἐποιοῦσα καθὼς λέγεται καὶ εἰς τὸν ἀόριστον ἐποίησεν-ἐποίησαν, διότι τὸ γλωσσικὸν αἰσθημα ἦτο ἐξοικειωμένον εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐνικοῦ προσώπου ἀπὸ τὸ γ' πληθυντικὸν μόνον διὰ τοῦ ν. Τέλος δὲ κατὰ τὸ ἐποιοῦσαν ἐλέχθη ὁμαλῶς πλέον ἐποιοῦσες-ἐποιοῦσε.

Εἰς τὰ δημῶδη μορφήν ἔχοντα κείμενα τῆς μεσαιωνικῆς περιόδου ἀπαντᾷ σπο-
αδικῶς ὁ παρατατικὸς οὔτος. Οὕτω εἰς τὰ Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια ἐλαλοῦσαν¹, εἰς τὸν
Ἰτωχοπρόδρομον 3, 132 παραχωροῦσαν καὶ 4, 199 ἀδικούσαμεν², Ἡμπερίον στ. 598
προσκυνοῦσαν³, Ἑρμονιακὸν στ. 1420 ἡγαποῦσαν καὶ 2169 καταρχοῦσα⁴, Φλώριον
τ. 1609 κηλαδοῦσαν⁵, Βέλθανδρον στ. 860 ἀντιδονοῦσαν⁶, Ἀχιλληίδα στ. 773 ἔχα-
ιοπετοῦσαν, 812 ἐποιοῦσαν, 840 συνεπεριπατοῦσαν καὶ 1614 ἐλιθοβολοῦσαν⁷. Ἡ σπα-
ία χρήσις τοῦ νέου παρατατικοῦ εἰς τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα δὲν εἶναι ἀπόδειξις ὅτι
οὔτος δὲν ἦτο πολὺ εὐχρηστος εἰς τὸν κοινὸν λόγον. Διότι πρῶτον μὲν κανένα δημῶ-
ες ἔργον δὲν ἐγράφη εἰς τὴν γνησίαν δημοτικὴν γλῶσσαν τῶν χρόνων του, ἀλλ' εἰς
γλῶσσαν μεικτὴν μετὰ τῆς λογίας, ἔπειτα δὲ ὅλα τὰ μνημονευθέντα κείμενα πλὴν
τῶν Ἀποκρύφων Εὐαγγελίων, ὅπου ἐλάχιστα εἶναι τὰ δημοτικὰ στοιχεῖα, εἶναι ποιή-
ατα, εἰς τὰ ὁποῖα παρὰ τοὺς μνημονευθέντας δημοτικὸς τύπους ἐχρησιμοποιοῦντο
καὶ οἱ ἀρχαιότεροι παρατατικοὶ διὰ μετρικὴν ἀνάγκην. Π.χ. ὁ Ἰτωχοπρόδρομος 4,
09-113 ἔγραψε ἐπῶλουν, ἐβάστουν, ἐλάλουν, ἐξεπῶλουν, ἐνῶ εἶναι ἀναντίρρητον ὅτι
λέγετο τότε ἐπωλοῦσα, ἐβαστοῦσα, ἐλαλοῦσα, ἐξεπωλοῦσα.

Πότε συνετελέσθη ὁ πλήρης ἐξομαλισμὸς ὅλων τῶν προσώπων δὲν εἶναι γνω-
τόν. Οὔτε καὶ ἂν παρεῖχοντο ὅλοι οἱ τύποι ὑπὸ τῶν κειμένων αἰῶνός τινος, θὰ ἤδυ-
κμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι κατὰ τοῦτον ἔγινεν ὁ ἐξομαλισμὸς. Εἶναι δυνατόν γραμ-
ματικὸς τις τύπος νὰ ἀναφέρεται εἰς μνημεῖον λόγου αἰῶνός τινος, ἐνῶ προὔπηρξε εἰς
τὸ στόμα τοῦ λαοῦ κατὰ ἑκατοντάδας ἐτῶν. Ὅπως ὁμοίως δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ
χυρισθῶμεν ὅτι οἱ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα τύποι ἀνεφάνησαν καθ' ὃ ἔτος ἔγινεν
μετάφρασις εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τοῦ Ἑβραϊκοῦ κειμένου, χωρὶς ἄλλο ἐλέγοντο καὶ
ρότερον. Δύναται ὁμως νὰ ὑποστηριχθῇ μετὰ πολλῆς πιθανότητος ὅτι δὲν εἶχαν ἡλι-
αν πολλῶν ἐτῶν, διότι πρῶτον μὲν ἀπαντοῦν σποραδικῶς μεταξὺ ἑκατοντάδων
ἰπων εἰς -ουν, ἔπειτα δὲ περιορίζονται μόνον εἰς τὰ εἰς -έω καὶ -όω ρήματα. Πιθα-
ν εἶναι ὅτι ἡ ἀναλογία δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐπεκταθῆ εἰς τὰ εἰς -άω ρήματα, τὰ ὁποῖα
ἠμπεριελήφθησαν εἰς τὸν γενικὸν κανόνα βραδύτερον. Εἰς τὰ μεσαιωνικὰ κείμενα εὐρί-
ομεν τὸν τύπον ἡγαποῦσαν.

Οἱ παρατατικοὶ ἐπολεμοῦσαν καὶ ἐθεωροῦσαν φέρονται μόνον εἰς τὸν Ἀλεξαν-
ρινὸν κώδικα, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι προέρχονται ἐκ μεταγενεστέρης
παραβολῆς γενομένης ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος,
ὡς λέγεται ὅτι ἐγράφη ὁ κώδιξ. Τὸ ὅτι οἱ ἄλλοι παρατατικοὶ εἶναι κοινοὶ καὶ εἰς τοὺς
ἄλλους κώδικας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Συναϊτικόν, Βατικανικὸν καὶ Ἀλεξανδρινόν,
ἵκνται κατ' ἐμὲ εἶναι ἱκανὴ ἀπόδειξις, ὅτι καὶ τὸ ἐπολεμοῦσαν καὶ ἐθεωροῦσαν δὲν

¹ Ἐκδ. Tischendorf, σ. 214.

² Ἐκδ. Hesselting-Pernot.

³ Ἐκδ. S. Lambros.

⁴ Ἐκδ. Δ. Μαυροφρῦδου.

⁵ Ἐκδ. Δ. Μαυροφρῦδου.

⁶ Ἐκδ. Δ. Μαυροφρῦδου.

⁷ Ἐκδ. Wagner.

είναι νεώτερα πλάσματα του 5^{ου} αιώνας, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀπουσία των ἀπὸ τοὺς ἄλλους κώδικας εἶναι ζήτημα διαφορᾶς γραφῆς. Τὴν γνώμην μου ἐνισχύει καὶ τὸ ἐποίουσαν ἢ προβαθμῆς τοῦ ἐποιοῦσαν, τὸ ὁποῖον φέρεται ὁμοίως μόνον εἰς τὸν Ἀλεξανδρινὸν κώδικα. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πλασθῆ ὁ τύπος ὀκτῶ αἰῶνας βραδύτερον, ἐνῶ ὁ τονικῶς ἐξωμαλισμένος ἐποιοῦσαν (Ίώβ 1, 4) ἐλέγετο τὸν 3^{ον} π. Χ. αἰῶνα. Ἡ διαφορὰ τοῦ ἐποίουσαν ἀπὸ τὸ ἐποιοῦσαν καὶ γενικῶς ἀπὸ τοὺς λοιποὺς τονικῶς ἐξωμαλισμένους παρατατικούς ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἄλλος ἦτο ὁ μεταφραστὴς τῶν Μακκαβαίων καὶ ἄλλοι τῶν λοιπῶν βιβλίων.

Διὰ τῶν παρατηρήσεων τούτων ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ νέα δημοτικὴ ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς π. Χ. αἰῶνας καὶ ὅτι ἂν γράφωμεν σήμερον ἐπολεμοῦσα ἀντὶ ἐπολέμου, γράφομεν πάντως ἀρχαῖα Ἑλληνικά.
